

GRUNDZÜGE EINER DEUTSCHEN GRAMMATIK

(izdala grupa autora pod vodstvom Karla Ericha Heidolpha, Waltera Flämiga i Wolfganga Motscha)

2. neizmijenjeno izdanje, 1028 str., Akademie-Verlag, Berlin 1984.

Pisci gramatika, ako se ne zadovolje samo kreativnim prepisivanjem, nađu se u rascjepu između starog i novog, između gramatičke tradicije i rezultata vlastitih istraživanja, između ezoteričnosti znanstvenog pristupa i otvaranja prema široj javnosti za koju se gramatika piše. Pored toga na gramatiku se već od školskih klupa gleda kao na nužno zlo, a materija koju ona obrađuje općenito se smatra suhoparnom i neatraktivnom. Loš glas gramatike sigurno nije samo rezultat suhoparnosti materije, već i način njezina prezentiranja u gramatikama. Gramatika kao vrsta teksta krije u sebi mnoge uzroke svoje odbojnosti: zbog priručničkog karaktera informacije se nastoje prezentirati u što sažetijem obliku, raščlanjene i organizirane po principu paragrafa ili prema tematskim jedinicama. I za *Grundzüge einer deutschen Grammatik* vrijedi sve što smo upravo kazali. Štivo od 1028 stranica ove gramatike nije ni malo lako; nivo apstrakcije vrlo je visok, jezik dosta složen, a teorijski zahtjevi prema korisniku znatno sužuju krug potencijalnih kupaca.

Naslovom knjige (*Grundzüge . . .*) autori sugeriraju čitaocu da ne očekuje potpunost i zaokruženost od njihove gramatike, što na prvi pogled može zbog opsežnosti knjige izgledati kao lažna skromnost. Čitajući ovu gramatiku uvjereni ćemo se u iskrenost ove ograde i učvrstiti svoje uvjerenje da jezik predstavlja tako složenu pojavu, a da lingvistika pruža toliko različitih metoda opisa, pa nijedan tim autora i nikakav model gramatike ne može pretendirati na to da ga se prihvati kao jedini i najbolji. Autori su svjesni činjenice da je njihov model jedan od mogućih, a ne i jedini, da su to »*Grundzüge einer* (a ne *der*) *deutschen Grammatik*«.

Otkako se ova gramatika prvi put pojavila još 1981. godine germanisti su ju prihvatili kao relevantno i nezaobilazno djelo u raspravama o sistemu njemačkog jezika i teoriji njemačke gramatike, ali do većih rasprava i opširnijih recenzija još uvijek nije došlo.

U predgovoru autori ističu da je gramatika namijenjena čitaocima koji traže više od čisto faktografske informacije, korisnicima koji teže teorijski utemeljenom razumijevanju gramatičkih pojava u njemačkom jeziku i spoznajama o građi i funkcioniranju jezičnih sistema uopće. Zbog toga je gramatika namijenjena visokoškolskim nastavnicima kao pomoć prilikom pripremanja predavanja i vježbi, zainteresiranim i istaknutim studentima germanistike, ali i svim nastavnicima njemačkog jezika koji žele produbiti svoje znanje o njemačkom jeziku i proširiti spoznaje o jezičnoj pojavi uopće.

Gramatika se sastoji od sedam velikih poglavlja: 1. Grundlagen, 2. Struktur der Wortgruppen, 3. Wortklassen und Wortstrukturen, 4. Reihenfolgebeziehungen im Satz (Topologie), 5. Zur Systematisierung der Abwandlungen, 6. Phonologie: Intonation, 7. Phonologie: Segmentale Struktur. Ova poglavlja podijeljena su u mnoštvo manjih poglavlja, tako da sam popis sadržaja obuhvaća deset stranica.

U prvom poglavlju »Grundlagen« iznesena je koncepcija gramatike. U tom poglavlju autori nastoje sistematski uvesti i teorijski fundirati osnovne pojmove, pri čemu se pozivaju kako na marksističke spoznaje na području lingvistike, tako i na spoznaje drugih pravaca i teorija u lingvistici. Ovakav pomalo eklektički pristup dolazi do izražaja u shvaćanju prirode jezičnog znaka, u isticanju komunikativno-pragmatičke komponente jezika, u obradi valencijske problematike, u shvaćanju prirode i uloge transformacija, u opisu međuzavisnosti intonacijske i sintaktičke strukture rečenice, u naglašavanju uloge rečenice u građenju iskaza itd. Cilj rada autori ne vide u stvaranju gramatike koja se diči svojim rezultatima (»nicht eine reine Resultatsgrammatik«), već gramatike koja je problemski orijentirana (»eine problemorientierte Darstellung«) i koja priznaje postojanje mnogih otvorenih pitanja u njemačkoj gramatici. Autori nalaze opravdanje za takav pristup u činjenici da su sistemi prirodnih jezika u svakom trenutku svog postojanja nehomogene i nestabilne tvorevine. Teorija jezika od koje polazi ova gramatika izgrađena je, kako autori ističu u prvom poglavlju (str. 29), na marksizmu-lenjinizmu: budući da se »kreativnost jezične upotrebe ne može tražiti u duhovnim sposobnostima izoliranih individua«, potrebno je da se u stvaranju teorije jezika krene od »odraza stvarnosti u društveno organiziranih ljudi koji proizvode svoja sredstva za život i po čemu se razlikuju od životinja«. Sistem jezika shvaćen je kao sistem pravila koja determiniraju strukturu svih iskaza koji su na dotičnom jeziku mogući, a gramatika predstavlja teorijski odraz takvog sistema pravila.

Marksistička koncepcija često se može sresti u pitanjima geneze, povijesti jezika i pragmatike, dok je marksističko-lenjinističku teoriju gramatike teško zamisliti. Na sreću autori nisu dosljedno poštivali proklamirani stav pa su se u svojoj gramatici služili još i dostignućima američkog distribucionalizma, generativne gramatike, teorije valentnosti i Fillmorove padežne gramatike.

Marksističko-lenjinistička koncepcija očituje se ponajviše u odbacivanju klasične trijade 'glas — riječ — rečenica' koja se pokazala vrlo postojanom i otpornom na novije tendencije u lingvistici. Zbog marksističke spoznaje teorije i zbog uključivanja pragmatike autori umjesto spomenute trijade uvode par 'glas — značenje'. Zadaća gramatike sastoji se u tome da opiše sistem povezivanja glasa i značenja u danom jeziku. Očito je da glas fungira kao materija, a značenje kao svijest u modelu materijalističke spoznajne teorije. Riječ i rečenica preuzimaju u tom modelu ulogu spone između glasovne i značenjske komponente jezika. Osnovne jedinice jezika jesu prema tome: glas — riječ/rečenica — značenje. Opis sistema jezika mora sadržavati tri osnovne komponente: fonološku (glas), sintaktičku (riječ i rečenica) i semantičku (značenje).

U gramatiku je uvedena i pragmatička komponenta izvan ovog sistema. Mora se priznati da je pragmatiki prvi put posvećena odgovarajuća pažnja u njemačkoj gramatici. Autori s pravom ističu da opis oblika i struktura može biti na najvišoj mogućoj razini, ali da je za strukturu iskaza na kraju najvažnije što čovjek čini s jezičnim sredstvima koja mu stoje na raspolaganju.

Semantička komponenta tretira se kao samostalna komponenta gramatike s vlastitim pojmovima i pravilima. Autori priznaju da semantika raspolaže još uvijek s vrlo malim brojem elementarnih jedinica od kojih su sastavljene semantičke strukture.

Poglavlje koje je posvećeno sintaktičkoj komponenti obrađeno je na način kako to čini većina njemačkih gramatika. Osnovne kategorije su 'vrsta riječi' (Wortart), 'rečenični dio' (Satzglied) i 'sintaktička konstituenta' koja se

utvrđuje transformacijom eliminiranja, supstitucije i permutacije. To je onaj segment rečenice koji se kod svih tih proba ponaša kao cjelina. Ponešto neodređeno upotrebljava se pojam 'Wortgruppe' koji ponekad obuhvaća cijelu rečenicu, a ponekad samo imensku frazu ili predikatsku grupu.

Treće poglavlje »Wortklassen und Wortstrukturen« pružit će svakako najviše praktičaru, npr. nastavniku njemačkog jezika. Posebno treba istaći klasifikaciju glagola prema semantičkim kriterijima i poglavlje »Modus«.

U četvrtom poglavlju »Reihenfolgebeziehungen im Satz (Topologie)« obrađen je red riječi u rečenici, a u vezi s njim i tema-rema problematika u njemačkom jeziku.

U petom poglavlju »Systematisierung der Abwandlungen« opisane su transformacije sintaktičke strukture, kako u jednostavnoj rečenici (npr. upitne rečenice, pasiv itd.) tako i u složenim rečenicama (npr. adverbijalne rečenice, atributne rečenice itd.). Na primjeru obrade atributa dolazi na vidjelo nejasan status transformacija (Abwandlungen), jer autori su preoblike konstituirali bez dubinske strukture. Na taj način dolazi do prenaplašavanja rečenice kao jezične forme, a i metoda parafraze kao analitički postupak na labavim je nogama.

U šestom poglavlju »Phonologie: Intonation« opisani su osnovni intonacijski pojmovi (akcent, ritam, intonacijska linija), odnos intonacije i sintaktičke strukture i glavni intonacijski obrasci u njemačkom jeziku, npr. intonacijska linija izjavne, upitne, zapovjedne itd. rečenice.

Sedmo poglavlje »Phonologie: Segmentale Struktur« obrađuje segmentnu fonologiju njemačkog jezika, npr. fonološka obilježja i opozicije, vokalizam i konsonantizam te distribuciju fonema.

Grundzüge einer deutschen Grammatik donosi dakle vrlo iscrpan opis triju tradicionalno najznačajnijih gramatičkih područja — sintakse, morfologije i fonologije. Autori ističu da su prilikom predaje rukopisa bili svjesni mnogih njegovih slabosti, da su na mnogim mjestima vidljivi tragovi separatne obrade poglavlja različitih autora (ukupno 8 autora). Vjerojatno je kolektivno autorstvo bilo nužno kao iskustvo koje pokazuje da je kolektivni rad na gramatičkim projektima teško ostvariv.

Samo se po sebi razumije da ovako opsežna gramatika ne može biti bez nedostataka. Najoštriji kritičari tvrde da se radi o empirijski slabo utemeljenom djelu koje na teorijskom planu daje utisak djelomične zastarjelosti. U vezi s time treba reći da pitanje korpusa predstavlja principijelno pitanje kod opisa jezika i da su mogući različiti odgovori na pitanje da li gramatika treba donositi konstruirane ili stvarne primjere. Čitajući ovu gramatiku stječe se ponekad utisak da su neki primjeri neuvjerljivi upravo zato jer su konstruirani. Autori doduše tvrde da su neki primjeri citati iz novije njemačke književnosti, ali ne daju nikakav popis izvora.

Varijeteti njemačkog jezika, morfološki i sintaktički, nisu obuhvaćeni opisom. Socijalni aspekti jezika također su zanemareni, a zbog naglašene marksističke orijentacije čudi ahistorijsko i prilično statično poimanje jezika. Opći je utisak da autore ove gramatike znatno više zanima kompetencija nego performancija.

Usprkos navedenim nedostacima *Grundzüge einer deutschen Grammatik* predstavlja kapitalno djelo i vrhunski domet istočnonjemačke germanistike, koje će sigurno potaknuti germaniste s druge strane međunjemačke granice na sličan pothvat.